

HOFFMAN NÓRA

Együtt&Egymásért – Aktívan és felelősen egy multikulturális társadalomban

A tranzíciós folyamatokra reagáló civil kezdeményezések és válaszok Közép-, Kelet- és Dél-Kelet Európában

Egyre több olyan civil társadalmi kezdeményezést és programot találunk a közép-, kelet- és délkelet-európai térségben, amelyek aktívan bekapcsolódnak a különböző érdekcsoportokat érintő szervezeti és működési változások átalakításába. Ezeket a folyamatokat nemcsak az Európai Unióhoz történő csatlakozási szándék katalizálja, hanem visszatükrözik a térségben lassan, de szervesen formálódó demokratikus attitűdöket, első állampolgári próbálkozásokat, illetve professzionális lépéseket. A kezdeményezések változatos képet mutatnak. Az uniós tagországok közül többen – kiemelkedően Németország – lépnek fel támogatóként a programok finanszírozási alapjának megteremtésében. A támogató attitűd nem csak az egyes szövetségi tartományok művelődés- és oktatáspolitikáját jellemzi, hanem Berlin illetve számos magánalapítvány is a kezdeményezések mögé állt.

Társadalompolitikai kérdések az osztályteremben és azon túl. Közép-kelet európai szalon a térség kulturális és politikai kérdésköreinek megvitatásához. Regionális identitás a nemzeti önmeghatározás tükrében. Ki felelős a megtörtént eseményekért, és ki felelős azért, ami meg fog történni? – ehhez hasonló gondolatok vezérlik például azokat az aktivistákat, akik egy közép-, kelet- és délkelet-európai hálózat részei. A széles értelemben vett kultúra társadalompolitikai, szociológiai, szociálpszichológiai vizsgálata a cél, hogy figyelemmel kísérhetőek lehessenek a rendszerváltást követő bonyolult tranzíciós folyamatok.

A participáció egy lehetséges módját, illetve a demokratikus állampolgári kultúrára történő nevelés egy lehetséges modelljét egyszerre jelentik ennek a hálózatnak a *Robert Bosch Alapítvány* közép- és kelet-európai programján belül megvalósuló nemzetközi akcióinak sokasága. A társadalomformáló és a több kérdést egyszerre felvető gondolatok kisebb programokban, projekteken transzformálódnak tudományos szempontból is vizsgálható akciókká, amelyek céljai egy adott közegben észlelt problémára történő civil válasz megfogalmazása és az első tényleges lépések megtétele.

Ehhez hasonló kérdések egyre többször merülnek fel hazánkban is. Az egyre szélesebb és bonyolultabb szervezeti rendszerek létrehozását célul kitűző politikai és társadalmi kezdeményezések Magyarországon is aktuálissá teszik a sajátos „transzformációs modell” megformálását, amely természetéből fakadóan az aktuális társadalompolitikai kérdések interdiszciplináris megközelítését követeli meg.

Erre az igényre reagálva formálódott és fejlődött ki az *Együtt&Egymásért* program, amely néhány pécsi egyetemista koordinálásával valósult meg. A program a *Robert Bosch Alapítvány Theodor-Heuss-Kolleg* szervezetén belül 2001 tavaszán

indult, és még mai is működő projekt. A kezdeményezést elindító egyetemisták egy „tranzíciós modell”-t találtak és próbálták ki, melyet a Tudományos Diákköri Konferencián kiemelt első helyezéssel értékelt a zsűri. A program megvalósítása során nyert tapasztalatok alapján annak korrekciója és bővítése tovább folyik. Az alábbiakban a projekt eddigi eredményeinek rövid bemutatása követhető nyomon.

Az Együtt&Egymásért program első szakasza

Az alapítvány projektei közül az *Együtt&Egymásért program* Magyarországot érintő kérdésekkel foglalkozik. A programunk szervezői csoportját a *középiszkolás korú diákok* tudása és gyakorlati tevékenysége érdekelte: milyen a *demokráciáról alkotott fogalmuk, mennyire jellemzi őket az aktív és öntudatos állampolgári magatartás, illetve a tolerancia és identitás összefüggésében miként értelmezik a másságot*. A projekt első szakaszában szeminárium keretében dolgoztuk fel a kérdéseket, amelyben *három gimnázium 11. osztályos tanulói* vettek részt.

Az érintett gimnáziumok: a Magyarországi Németek Általános Központ Gimnáziuma, Baja, a Gandhi Közalapítványi Gimnázium és Kollégium, Pécs és a II. Géza Gimnázium, Bátaszék voltak.

A projekt egy hetes szemináriummal indult, amelynek helyszíne Alsómocsolád volt. A szemináriumot 2002. április 8–12. között rendeztük meg, amelyen 11 diák (4 roma, 6 magyar, 1 német nemzetiségi) vett részt.

A projekt konkrét kutatási célkitűzéseiben arra kerestük a választ, hogy a most felnövekvő, érettségi előtt álló fiatalok mennyire tudatosan, öntevékenyen és önérvényesítően vesznek részt életük alakításában, illetve hogyan vállalnak közösségi feladatot, amely segíti őket az érdekeik közös érvényesítésében, és mennyire körültekintően járnak el azokkal, akik esetleg más érdekeket vagy értékeket preferálnak.

Kíváncsiak voltunk arra, hogy a mai – általában értelmiségi pálya előtt álló – fiatal felismeri-e, hogy a társadalom, mint egész integráns elemeként állampolgári felelőssége van. Arra próbáltunk választ kapni, hogy ezek a diákok mennyiben a saját érdekeikre koncentrálnak a közösségi létben, és hogy foglalkoztatják-e őket mások (személyek, más kultúrához tartozók) kérdései, problémái.

Mindezeket a felvetéseket úgy próbáltuk megvizsgálni, hogy a diákok maguk fogalmazzák meg eddigi, vagy a szemináriumon szerzett tapasztalataik alapján az őket érintő társadalmi jelenségeket, és egyben visszajelzést kapjanak egymástól saját viselkedésükre. Ezek alapján a szeminárium tematikája három fő kérdés köré épült, mégpedig, hogy:

- mennyiben vagyunk felelősek a társadalomban/közvetlen környezetünkben zajló folyamatokért,
- hogy tisztában vagyunk-e ezzel a felelősséggel,
- hogy felelősségteljesen alakítjuk-e ezeket a folyamatokat.

Az első kérdés megválaszolásához alapvetően két dolog tisztázása merül fel. Egyrészt, hogy az egyén tisztában legyen és különítse el a számára fontos értékeket, amelyek megőrzéséért felelősséget vállalna, másrészt, hogy vizsgálja meg, mennyiben térnek el egyéni preferenciái a környezetében élőkétől. Ha a két szempont eredményeit feldolgozzuk, azokat összevetjük, kitűnhet, mennyire elégedett, vagy éppen elégedetlen a polgár a környezetében zajló folyamatokkal, illetve mennyiben passzív szemlélője vagy aktív alakítója a folyamatoknak.

Az aktivitás és passzivitás összehasonlítása vita tárgyát képezi, hogy melyik eljárás milyen változásokat eredményez. Az összehasonlítást a résztvevők végzik el. Majd ki kell rajzolódnia, hogy a döntéssel és a választással a folyamatok alakulását miként befolyásolja a döntést meghozó egyén, illetve a közösség.

Következő szempontként azt vizsgáljuk, milyen egyéni illetve közösségi stratégiák létrehozása szükséges, és ezek hogyan építhetők fel ahhoz, hogy az érdekeinket érvényre juttathassuk.

Ha ezekben a felvetésekben bizonyos megállapításokhoz jutunk, akkor egyrészt megfogalmazható az, mennyiben tudatos és önérvényesítő az egyén magatartása, és hogy ez a magatartás mennyiben jár felelősségteljes döntésekkel egyrészt az egyénre, másrészt a környezetében élő közösségre vonatkozóan, illetve láthatóvá válik, hogy milyen mértékben figyelhető meg a közösségi lét egyfajta jelenléte, vagy inkább az atomizálódó, individuális együttélés van-e jelen.

A projektben két párhuzamosan egymás mellett haladó és egymást kiegészítő folyamatot figyeltünk. A kutatás szempontjából a demokrácia állapotát vizsgáló kérdésekre kerestük a választ, amelyekre egy tanulási folyamatban megjelenő tapasztalat-orientált feladatok véghezvitelével próbáltunk választ adni. Az egyes feladatok megoldásai, a résztvevők által megfogalmazott megállapítások segítettek bennünket ebben. A tanulási folyamat nyomon követésével, és folyamatos alakításával, a résztvevők igényeihez igazításával pedig a demokráciára való nevelést foglalmaztuk meg.

A következő táblázat foglalja össze a tartalmakat és célokat.

A projekt stratégiai céljai (a kutatás, amely a demokrácia állapotát vizsgálja)	A középiskolás korú diákok tudása a demokráciáról.	Az állampolgári magatartás vizsgálata: ismeret, tudás, attitűdök	A „másság” elfogadása: • tolerancia • kulturális identitás
Operacionális célok (tanulási folyamat lebonyolítása, amely során az akcióban a kutatási célok vizsgálhatók)	<ul style="list-style-type: none"> • a demokrácia, mint a közösségi létet szabályozó lehetőség bemutatása • a demokrácia és a pluralizmus kapcsolatának vizsgálata 	A vizsgálat tárgyai: <ul style="list-style-type: none"> • a felelősségvállalás kérdése (egyénért, közösségért) • az aktív és passzív magatartás eredményei (öntudatosság) 	<ul style="list-style-type: none"> • az aktív részvétel felelősségének vizsgálata • konszenzust kereső stratégiák keresése
Egyes feladatok céljai (a demokráciára való nevelés)	<ul style="list-style-type: none"> • az egyéni értékpreferenciák definíciója • kollektív értékek megfogalmazása • közösségi szabályrendszer készítése 	<ul style="list-style-type: none"> • a harmonikus együttéléshez szükséges attitűdök megfogalmazása • szemlélteti az egyén lehetőségét a közösségben és azon kívül • segítségnyújtás a pályaválasztáshoz 	<ul style="list-style-type: none"> • mások észlelésének és megértésének nehézségeire rámutatni • az előítéletek leépítése és a tolerancia erősítése • a közösségi döntések nehézségeinek szemléltetése

A projekt történéseinek és eredményeinek tárgyyszerű és dokumentatív feldolgozását a társadalomtudományi kutatómódszer, az akciókutatás tette lehetővé. Ezt a kutatási módszert, amelyet „action research”-nek, a német nyelvű szakirodalomban

„Aktionsforschung”-nak, „aktivierende Sozialforschung”-nak, olykor „Handlungsforschung”-nak neveznek, Sári Mihály szerint az alábbiak jellemzik: „Az akciókutatás a mindenkori gyakorlati megoldási kísérlettel kapcsolódik össze közvetlenül, és a kutatási folyamatban fogalmazza meg a kérdésfeltevéseit, és a kutatási metodikáját. A kutatás, az eredmények értékelése és az alkalmazás nem válik el egymástól, egyszerre történnek meg a mozzanatok, noha a kísérletek végén a hagyományos értékelést és az alkalmazhatóság feltételeit újra megfogalmazzák a kutatók.”¹

A program tervezésénél azt az álláspontot képviselték a tervezők, hogy a terepkutatás segítségével vizsgálhatók leghatékonyabban az általunk feltett kérdések. A terepkutatás alapvetően megfigyelésen alapul, tehát nem egy előre pontosan megfogalmazott hipotézist kíván tesztelni, azonban a hipotetikus felvetést elkerülni nem lehet. A kutatás célja az egy folyamatban előre meg nem jósolható történések megértése, és a folyamatok a felmerülő igényekhez igazítása. A programot így a kutatás és az alkalmazás szinkronitása jellemzi, amelyet a csoportdinamikai folyamatokkal közösen kellett figyelniük. A programot előzetes kutatás nem előzte meg, de korábbi megfigyeléseink és élményeink arra engedtek következtetni, hogy a mai magyar társadalomban a fiatalok rétege az atomizálódás irányába indult el. A projekt szervezői ezért a program folyamatának az eredményeiből és történéseiből vannak le néhány következtetést. Az akcióorientált projektet a már meglévő tapasztalatorientált módszerekkel és a szervezők által kidolgozott feladatokkal támasztottuk alá.

A szeminárium tanulási céljai

A projekt úgy épül fel, hogy a programban részt vevők és a szervezési csoport közös tanulási folyamatban vesznek részt, a témák feldolgozásában és értelmezésében egymást kölcsönösen segítik és kiegészítik, de a tanulási folyamat megtervezéséhez külső szemlélőként követik a szervezők a társadalmi kutatás részeredményeit, így az előzetesen megfogalmazott tanulási célokat a következőképpen foglalhatjuk össze.

A tartalmi kérdések feldolgozásánál legyen a résztvevő kis „filozófus”, aki szabad asszociációkkal és gondolatokkal járuljon hozzá a tanuláshoz. A foglalkozások során bármely gondolat vita tárgyát képezheti, természetesen, ha a csoport beleegyezik, illetve ha a javaslat a témához kapcsolódik. Ezzel azt próbáltuk elősegíteni, hogy egy adott kérdés minél több tartalmi szempontja merüljön fel, illetve, hogy a résztvevő formáljon gondolatokat az adott témáról. Ilyen értelemben a szemináriumnak kognitív, tudásbővítő szerepe volt.

Legyen a résztvevő érzékenyebb az őt körülvevő jelenségekre, és az érzékelést követően váljon képessé arra, hogy a gyakorlatban könnyebben tudja kezelni a felmerülő nehézségeket. Az elméleti vitákat tehát olyan *szituációs gyakorlatoknak* kellett megelőzniük, amelyek ténylegesen megélt tapasztalatot adhatnak a résztvevőnek az adott problémára vonatkozóan. Fontosnak tartottuk szerepcserék megoldásával a *résztvevő empátiás képességének fejlesztését*.

Az egy hetes szeminárium segítse ahhoz is hozzá a tanulót, hogy reflektálhasson személyes viselkedésére, és egy bizonyos szintű *önismeretet* adjon.

A megszerzett tudás az nem csak a felismerési és felidézési stratégiák fejlesztését kívánta előidézni, hanem az új ismeretek alkalmazását is. Az új tudás a tevékenység szintjén a létrehozói és alkotói aktivitást, illetve problémamegoldást segített elérni.

¹ Sári Mihály: Város és művelődés. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1997. 14. p.

Az eredmények mérhetősége

Az eredmények mérhetővé tétele több szempontú értékelési stratégiák segítségével valósult meg. A folyamatos feedback-nek a programban kiemelkedő szerepe volt. Részt kell vennie a résztvevő- illetve vezető csoportnak is. Az értékelés nem egy időben és helyen történik. A értékelők személyétől függően beszélhetünk *a csoportvezetők értékeléséről*, amelyben vizsgálják a résztvevők munkájának tartalmi eredményeit, a csoportdinamikai folyamatokat, illetve a csoportvezetők munkáját. A *résztvevők* időben többször értékelnek. A nap végén elemzik a nap tematikáját, a szervezői munkát és a hangulatukról nyilatkoznak. A szeminárium egészét is egy evauláció zárja.

Az értékelésben folyamatosan nyomon követhető, hogy milyen változásoknak lehetünk tanúi, ezért nagyon fontos, hogy a folyamatos visszacsatolás a tanulási folyamat szerves része legyen. Mindezek segítenek abban, hogy tisztában legyünk *a szeminárium tematikájának érvényességével, a csoportfolyamatokkal, a csoportklímával, a módszerek helyességével, a csoportvezetés munkájával és a szervezéssel.*

A tanulási eredmények

A szeminárium több eredményt is fel tud mutatni. *A résztvevők tanulási eredményének szempontjából* megállapítható, hogy a tanulók harmonikusan tudtak együtt működni, amelyet *nyitottságuknak, s az előítéleteik leépítésének* tulajdonítanak. Megszületett bennük az az igény, hogy fiatal társaikat is gondolkodásra bírják a kölcsönös elfogadás és a pályaválasztás kérdéskörében. Ezt bizonyítják további terveink. A résztvevőkben változást tudtunk előidézni abból a szempontból, hogy fogékonyabbá és érzékenyebbé válnak a környezetükben zajló folyamatokra. A tanulási folyamat az önismerethez is nyújtott némi segítséget. A továbbtanulásról való beszélgetés, néhány alapvető kérdés tisztázása, az információk magabiztossá tették a résztvevőket a szakirány megválasztásában. Olyan témákat dolgoztunk fel, amelyek fontosak a hétköznaphoz, az együttéléshez. A kérdőívekből kiderül, hogy a tanulók által hasznosnak értékelt témákról nem esik szó a hétköznaphoz. A szabad véleménynyilvánítás lehetősége újdonságnak bizonyult.

A kutatás célrendszeri szempontját értékelve megállapíthatjuk, hogy a kutatásban résztvevők nézetei és cselekvésük alapján arra következtethetünk, hogy a résztvevők identitástudata és értékrendszere jelentősen nem tér el egymástól. A preferenciák különbözősége csupán az egyéni választásoknak tudható be. A szeminárium kevésbé tudta érzékeltetni a feldolgozott témák olyan szempontjait, amelyek az interkulturalitás kérdéseit vizsgálták volna, mivel a résztvevők nem egyenlő arányban képviselték kultúrájukat. Ilyen tekintetben a kutatás nem tud reprezentatív eredményt felmutatni. A résztvevők elmondása és egyéni megfigyelések alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a gimnazista fiatalok nem hoznak létre, és nem működtetnek a közös érdekeik érvényesítése érdekében öntevékeny közösséget. Megállapítható továbbá az is, hogy tanulmányaiknak nem része a közösségi tevékenységhez szükséges kompetenciák tanítása.

A résztvevők bizonytalanok voltak abban, hogy mennyiben döntő tényező a felsőoktatási szakirány megválasztásában a szakma piacképessége, és mennyiben a szakmai elhivatottság. A felmerült problémák orvosolására nem készítenek stratégiát, magatartásuk mindvégig passzív marad, csak a megállapításokig jutnak el.

Az egy hetes szeminárium időbeli korlátja miatt sok felmerült kérdést csak elméleti szinten tudtunk feldolgozni. A résztvevőkben kialakult egy olyan igény, hogy hétkönapos életüket a megtapasztalt és megismert új szempontok szerint vizsgálják, illetve újra értelmezzék. Ezt az eredményt fontos lépésnek tekintjük, ugyanis ezek alapján bármely felmerülő problémát képesek lesznek a tanulók több szempontból megvizsgálni. A demokratikus együttélés és a kölcsönös elfogadás képességének egyik alapelemét jelenti ez az eljárás. Nagy hangsúlyt helyeztünk ennek a képességnek a meglétére, amelyet sikerült azzal elérnünk, hogy azt a résztvevők egyéni élettapasztalataik példáján keresztül sajátították el. Sikeresnek tartjuk ezenkívül azt is, hogy a tanulók központi kérdésként kezelték az emberek közötti interakciókat, az odafigyelést, az empátiát és a toleranciát.

A szeminárium lezárása után egységesek voltunk abban, hogy az értékelés eredményei alapján ki kell bővíteni a projektet. Úgy gondoltuk, a szeminárium résztvevőinek lehetőséget kell kapniuk ahhoz, hogy a megszerzett ismereteiket a gyakorlatban alkalmazhassák. A felmerülő igények továbbléptítették a projekt folyamatát.

A projekt folytatását meghatározó tényezők

Abból az igényből indultunk ki, hogy a résztvevők szívesen átadnák tapasztalataikat diáktársaiknak. Fontosnak tartottuk, hogy a résztvevők tanulási folyamata kiegészüljön gyakorlati ismeretekkel. A kutatás szempontjából felmerült az a kérdés is, mennyiben általános érvényűek a szeminárium eredményei.

A projekt következő szakaszainak megtervezését néhány tényező erősen befolyásolta. Az egyik ilyen fontos elem az *idő*. A következő szakasz nem történhet időben közel az egy hetes képzéshez, ugyanis időt kell hagyni ahhoz, hogy a tanuló feldolgozhassa és beépíthesse az új információkat, illetve a gyakorlatban alkalmazhasson néhány új technikát, s ezáltal új tapasztalatokra tegyen szert. Nem lehet azonban időben túl távol sem a folytatás, hogy a résztvevő motivációja ne szűnjön meg, s az új tapasztalatok és ismeretek egy tanulási folyamat elemei legyenek, amely elengedhetetlen a tanulás hatékonyságának szempontjából. A folytatás legyen *gyakorlati tapasztalatszerzési* lehetőség a tanulóknak, így *kiegészítő ismereteket* tudunk közvetíteni és *képességeket* formálni. A projekt folytatásában ezért *aktív szerepet* kell vállalniuk a résztvevőknek, akik számára a projekt *új kihívásokat* jelent. Ezek alapján a projekt folytatásához a program három új fázisát dolgoztuk ki. Első fázisaként felkészítő, továbbképző szemináriumot terveztünk, amelyben felkészülünk a projektnapra. A program második fázisában rendezzük meg a regionális projektnapot (*EgyNap&EgyMásért*). Majd a harmadik projektfázisban egy kerekasztal-beszélgetésre kerül sor, melynek témája a továbbtanulás.

A felkészítő szeminárium tervezete

A program folytatásában a szervező csoport is bővült, a projekt következő szakaszát már öten készítettük elő. A célok megfogalmazásaiból indultunk ki, új tanulási folyamatot terveztünk, amelynek részben illeszkednie kellett a már meglévőhöz, de attól el is kellett térnie. A felkészítő, továbbképző szeminárium azzal a céllal jött létre, hogy a tanulók, és az egyetemista hallgatói csoport együtt tervezhesse meg a projekt egyik szakaszát, mégpedig a *projektnapot*. A felkészítő táboron és a projektnapon való részvétel, illetve az ezt megelőző szervezési feladatok együtt adnak lehetőséget ahhoz, hogy a tanulók ismereteiket, képességeiket kipróbálhassák,

és aktívan szerepet vállalhassanak diáktaarsaiknak szóló program megtervezésében és lebonyolításában. A folyamatban több rész cél is megjelenik, amelyeket a következő táblázat foglalja össze:

A program résztvevői	A projektnapra meghívott tanulók (3 gimnázium 1-1 osztálya, 75 fő)	A projektnapot tervező tanulók (8 fő)	A projekt tervezői (5 fő)
CÉLOK	<p><i>Ismeretszerzés:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • egyén és társadalom viszonya • előítéletek • tolerancia • konszenzus és demokratikus döntés • konfliktusmenedzsment 	<p><i>Kompetencia-fejlesztés:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ismeretek közvetítése • projektmenedzsment • csoportdinamika, csoportvezetés • felelősségvállalás 	<p><i>A projekt új kihívásaihoz alkalmazkodó tervezés:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • tanulási folyamatok (vendég diákoknak, szervező diákoknak) tervezése, öntevékeny attitűdök fejlesztése a résztvevőkben

A folyamatos reflexiók segítették az előrehaladást mind a tervezésben, tehát a projekt menedzsment ismereteink bővítésében, mind pedig a tanulási folyamatban. Az érzékelés, észlelés, megtapasztalás után további gondolatokat fogalmaztunk meg közösen, amelyből programpontok, feladatok születtek meg. Ezzel magyarázható a dinamikus, mégis elmélyülő munka a felkészítő szemináriumon.

Ennek a folyamatnak vagyunk tanúi a résztvevők tanulásában az együtt eltöltött fél év alatt is. Kezdetben néhány tapasztalattal bővül élményviláguk, amelyeket közösen szereznek meg és értelmeznek. *Az értelmezésekből gondolatok, ötletek tervek születtek meg, amelyeket tényleges aktivitás követ. Aktivitásaik egyik fontos jegye az önálló, saját ötletek és igények motiválta cselekvés, és nem a csoportvezetők által pozitívan megítélt tevékenység.*

A módszerek megválasztása

Az eredményeink eléréséhez megfelelő eszközök alkalmazására volt szükség. A megfogalmazott problémafelvetés, illetve tanulási folyamatterv az általunk megválasztott módszerek közvetítésével hatékonyan bizonyultak. Módszereink tapasztalatorientált feladatmegoldásokon alapulnak. A különböző témakörök feldolgozásához a feladat céljához mérten egyes esetekben saját elképzeléseinkre hagyatkoztunk a módszer létrehozásában. Ezen kívül már jól bevált, és eredményesen alkalmazott feladatokat hívtunk segítségül, és igazítottuk a projekt tanulási folyamatához. Mint ahogyan az egy hetes tavaszi tábor jól mutatja, hogy a *tapasztalatorientált módszerek* segítségül hívása kezdetben elméleti ismeretek közvetítését tette lehetővé, amelyhez egy érzet, a megélés élménye is párosult, majd azt követően a tanulók aktivitása is elérhetővé vált. Az eredmények eléréséhez a *csoportos tanulási forma* jelentősen hozzájárult.

A projektben nem csak kutatást végzünk, hanem személyiségstruktúrákat alakítunk és fejlesztünk, nem csak különböző technikák egyéni kialakításában segítünk, hanem stratégiát építünk, amely az egész személyiséget érintik. A kölcsönösen együttműködni tudó és képes egyének már sikeresen túlléptek az önérvényesítés kizárólagos törekvésein, felismerve a hosszútávon hatékony cselekvés lehetőségét. *Az egyéni igények felismerése és megfogalmazása, majd azt követő*

kompromisszumkeresési stratégiák elsajátítása lépcsőfokai a személyiség struktúraváltásának. Az empatikus kommunikációs képesség és a szinergikus együttműködés kompetenciájának megléte a cél, nemcsak az ismeret szintjén, hanem kiegészítve eljárásokkal, gyakorlatokkal, illetve ennek szükségességének és fontosságának belátásával.

Az önismereti, személyiségfejlesztői eredményekkel együtt járó csoportos tanulási folyamatokban részt vevő és dolgozó csoport tanulása több szempontból is pozitív változást ér el az egyénben. A következő táblázat összefoglalja, hogy a tapasztalatorientált módszerekkel dolgozó csoportos tanulás segítségével az egyén viselkedésében és személyiségstruktúrájában milyen változások mennek végbe, és ezzel párhuzamosan milyen egyéb módosulások következnek be.

<i>Az egyén pozitív változásai</i> (Rudas János: Delfi örökösei. Önismereti csoportok: elmélet, módszer, gyakorlat. Kairosz Kiadó, Budapest. 1990. 40. p.)	A társadalomban az együttműködéshez szükséges kompetencia fejlesztése
Személyközi nyitottság: <ul style="list-style-type: none"> • másokhoz való viszonyulás, • vélemény kinyilvánítása, • bizalom kialakítása 	Interkulturális cselekvéskompetencia: <ul style="list-style-type: none"> • <i>más kultúrákhoz tartozó személyekhez való viszonyulás</i>
én-azonosság növekedése: <ul style="list-style-type: none"> • önbecsülés • személyes önértékelés • autonómia • én-stabilitás 	Identitáskérdések: <ul style="list-style-type: none"> • egyéni értékek tudatosítása • <i>kultúrához való tartozás erősítése</i>
tolerancia és elfogadás: <ul style="list-style-type: none"> • mások személyének elfogadása • mások véleményének elfogadása • megítélési klisék leépítése 	Tolerancia: <ul style="list-style-type: none"> • mások értékválasztásainak elfogadása • előítéletek leépítése
Módosulnak a személyes problémakezelő stratégiák: <ul style="list-style-type: none"> • problémák letagadását és a kitérő menekülő viselkedést felváltja a szembenéző attitűd 	Szociális kompetencia, konfliktuskezelés: <ul style="list-style-type: none"> • kompromisszumkeresés • érdekegyeztetés
Humanista célok irányába változnak a résztvevő értékei	Társadalmi aktivitás, közösségi értéktudat erősítése, felelősségvállalás

A személyiségstruktúrák fejlesztése, és mint ahogyan a táblázat is mutatja, az azt kísérő szociális kompetenciák közvetítése hozzájárulnak ahhoz, hogy a társadalmi együttműködésben betöltött különböző szerepekhez tartozó identitástudat kialakulhasson, és az egyén ebben hatékonyan és igényesen megjelenhessen. Az állampolgári szerepekre való felkészítés külön oktatási programot igényel.

A jóléti állam megvalósulásához a társadalom közös erőfeszítéseire van szükség. Az alkotmány által biztosított alapvető emberi és polgári jogok lehetőséget teremtenek a harmonikus és funkcionális együttélés változatos formáinak. Ma már nem tűnik elegendőnek, hogy az állampolgár tájékozott és elkötelezett legyen a politikai kérdésekben, hanem aktív szerepet kell vállalni érdekeinek érvényre juttatásában és védelmében, ugyanis az állam nem képes a plurális közegben minden igényre reagálni. A demokráciára való felkészítés több szempontú feladatot jelent. A *demokratikus intézményrendszer* ismerete, és a struktúrában lévő *szerepek és feladatkörök* pontos leírásán, illetve *hatáskörének* tisztázásán túl fontos a *demokratikus jogok* és

kötelezettségek ismerete. Vizsgálunk kell a demokrácia, mint *ideológia, értékrend* kérdését is, illetve ügyelni kell demokratikus *magatartásformák, kompetenciák* fejlesztésére.

Az Együtt&Egymásért program szerepe

Az Együtt&Egymásért program új tanulási fórumot biztosított néhány tanuló számára. A programban végzett munka módszerében és célrendszerében bizonyos mértékben eltér a programban együttműködő, munkájukat eredményesen működtető intézmények tevékenységétől. Az Együtt&Egymásért programban dolgozók ezért kiegészítő tevékenységet vállalhatnak fel a gimnáziumok kultúráközvetítő, a társadalmi együttélésre felkészítő nevelésében. A programban tanulók tapasztalatainak és gondolatainak cseréjével, a közvetlen környezetükben élő közösségért vállalt felelősségteljes munkáival tovább fejleszthetik képességeiket. A program keretét biztosít ahhoz, hogy a közoktatási intézményben szerzett elméleti ismereteket a tanuló a gyakorlatban kipróbálhassa, és önmaga erősségeinek megtapasztalásával biztosan álljon a pályaválasztás előtt. A projekt kutatási eredményeivel támogatást nyújthat. Célrányos tanulási folyamat megtervezésével feldolgozhat olyan kérdéseket is, amelyeket az intézmény önmaga nem tud megtenni. Ilyenek például az összehasonlító kutatások a középiskolás fiatalok tanulási szokásairól, érdeklődési területeikről, viselkedésükről, erősségeikről, vagy akár hiányosságaikról.

Az Együtt&Egymásért program szerepét és perspektíváit összefoglaló táblázat:

A program szerepe és perspektívái	A résztvevőknek felkínált lehetőségek
Öntevékeny diákfórumok megalakításának elősegítése a gimnáziumokban	<p><u>Állampolgári nevelés:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • hasonló korúak közös érdekegyesítő fórumának vezetése • érdekvérvényesítési technikák alkalmazása • állampolgári ismeretek elsajátítása <p><u>Projektmenedzsment:</u> gimnáziumok közötti, vagy egyéni projektek szervezése és lebonyolítása</p>
A továbbtanulással kapcsolatos információk közvetítése	<ul style="list-style-type: none"> • Továbbtanulással kapcsolatos információk szerzése személyes beszélgetések révén
Az interkulturális nevelés fórumának megteremtése	<p><u>Identitás és tolerancia:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kultúrák cseréje • Identitás erősítése <p>Kölcsönös elfogadás erősítése</p>
Az iskolák közti kapcsolatfelvétel szorgalmazása	<p><u>Informatikai ismeretek:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Intézményi hálózatbővítés (pályázatok) • Honlap létrehozása és karbantartása • Internet használata